

Friare församlingstillhörighet?

Den 27 februari i år beslöt riksdagen med siffrorna 195 – 127 att inte ställa sig bakom förslaget att »göra det möjligt för Svenska kyrkan att införa fri eller friare församlingstillhörighet och tillkännager detta för regeringen». Frågan har ett stort antal gånger varit föremål för debatt i kyrkomötet. Genom att tillhörigheten är reglerad i lagen om Svenska kyrkan kan inte kyrkan ensidigt fatta beslut i ärendet.

Bakom riksdagsbeslutet att avslå motionen stod inte oväntat S, C, SD och MP. Övriga partier (M, L, KD och V) önskade göra förändringen möjlig. Positionerna är i stort sett desamma som partierna intar i kyrkomötet. Majoriteten hänvisar främst till att de förändrade relationerna mellan kyrkan och staten, som trädde i kraft år 2000, var en kompromiss och att lagen om Svenska kyrkan var en del av den kompromissen. Intresset från dessa partier att förändra eller ta bort lagen är obefintligt.

Men frågan om hur församlingstillhörigheten bör se ut kräver en djupare analys. Den är inte enkel. Det finns tunga argument för att behålla nuvarande ordning där församlingstillhörigheten avgörs av folkbokföringsorten likaväl som för att sträva efter en friare församlingstillhörighet, där var och en själv kan välja sin församling.

Det går att argumentera teologiskt för att territorialprincipen ska fortsätta att gälla. Kyrkan har en kallelse att verka överallt, och varje kristen är kallad att verka där han eller hon lever och bor. Sin församling kan man inte välja så som man väljer bank eller teleabonnemang. Samhörigheten och solidariteten med den lokala församlingen där man är bosatt har en mycket lång tradition i Sverige och Svenska kyrkan, kanske starkare än i flera andra kyrkor och samfund. Kanske ligger det också en fara i att en friare församlingstillhörighet skulle kunna få till följd att somliga församlingar präglas mer av intressegrupper och likatänkande än av bredd och mångfald.

Ytterligare en konsekvens skulle kunna bli att några församlingar utarmas såväl ekonomiskt (minskade kyrkoavgifter) som på folk (färre förtroendevalda). Risken är att en del kyrkotillhöriga söker sig till församlingar med låg kyrkoavgift, varför det skulle vara nödvändigt med en reglering av villkoren för församlingsbyte. Ett alternativ skulle kunna vara att en enhetlig kyrkoavgift för hela landet fastställs – ungefär som skett vad gäller begravningsavgiften. Redan i dag sker omfattande transaktioner genom de utjämningsystem som finns, vilket i viss mån begränsar den kyrkokommunala självständigheten.

Men dessa argument behöver också problematiseras. Territorialprincipen är knuten till folkbokföringen, som i sin tur utgår från bosättningsort, vilket i dagens segregerade samhälle bidrar till att en församlings mångfald urholkas. Ytterligare ett dilemma är att man anses bosatt där man sover merparten av veckodagarna, men många rör sig i dag över stora områden. Var man bor och arbetar är oftast vitt skilda platser. För många är fritidshuset en viktigare anknytning lokalt än folkbokföringsorten. Att folkbokföringen ska styra kyrkotillhörigheten är således inte självklart, vilket indirekt antyds av det s.k. vistelsebegreppet i Kyrkoordningen, där det heter att »församlingen har ansvar för den kyrkliga verksamheten för alla som vistas i församlingen».

Präster och annan personal bor dessutom alltmer sällan inom församlingens gränser – någonting som var otänkbart för bara några decennier sedan då en präst

inte fick lämna sitt pastorat utan att meddela kyrkoherden eller prostens – vilket fått till följd att inte ens kyrkoherden behöver tillhöra den församling där denne verkar.

Ytterligare skäl för en ändring är valbarheten. Rimligen bör man vara valbar för förtroendeuppdrag där man är aktiv och har sin andliga hemvist. I dag gäller att man kan bli förtroendevald i annan församling än den egna, om det sker inom pastoratets gränser, men detta borde gälla även utanför pastoratet.

En förändrad reglering skulle även kunna få den positiva följden att församlingar kan utveckla olika profiler. Som det är nu måste i princip varje församling vara allt för alla, någonting som i praktiken är omöjligt. Kanske kan det då vara bättre att få tillhöra en församling vars profil man identifierar sig med, må den vara karismatisk, liberalteologisk, liturgiskt medveten eller evangelikal. Det skulle förmodligen öka iveren att evangelisera men också främja mångfalden, så att de som har svårt att känna sig hemma i Svenska kyrkan får en andlig tillhörighet. Till skillnad från Church of England, där man snarast främjat olika församlingsprofiler som Anglo-catholic eller Evangelical, har man i Svenska kyrkan närmast motarbetat sådana tendenser.

Hur skulle då en friare församlingstillhörighet kunna regleras? Det finns en bild av att varje kyrkotillhörig skulle ställas inför valet att på en lång lista kryssa för vilken församling man önskar tillhöra, en bild som inte har med verkligheten att göra. Utgångspunkten vid ett friare val av församling måste även i fortsättningen vara folkbokföringen. Däremot skulle det kunna öppnas en möjlighet att tillhöra en annan församling för dem som av goda skäl önskar detta. Den som bor i X församling men firar sin gudstjänst, är aktiv eller anställd i Y församling skulle då också kunna höra dit. Så är det redan nu i de fem icke-territoriella församlingar som finns (ex. Karlskrona amiralitetsförsamling), där tillhörigheten inte avgörs av bostadsorten.

Det faktum att frågan om kyrkotillhörighet varit uppe till beslut i riksdagen visar på det absurda i att Svenska kyrkans förutsättningar är reglerade i statlig lag. Även om motionen avslogs så ville en relativt stor minoritet någonting annat. Det räcker att endera C, S eller SD ändrar ståndpunkt så kommer saken i ett annat läge. Just för att det finns goda sakskalet både för nuvarande ordning och för en friare tillhörighet behöver frågan utredas, prövas och diskuteras. Kyrkomötet borde kunna föra ett öppet och seriöst samtal utan nuvarande partipolitiska låsningar. Kanske visar det sig att tiden ännu inte är mogen för en ändring, då en majoritet tillhör Svenska kyrkan, en majoritet utan större engagemang. Men på sikt, när endast en aktiv och engagerad minoritet tillhör kyrkan, blir frågan om fri församlingstillhörighet oundviklig. Och det lär inte dröja länge innan vi är där.

Engagemang och gudstjänstfirande är viktigare kriterier för församlingstillhörighet än var man råkar ha sin säng stående. Det territoriella församlingsbegreppet måste balanseras mot den gudstjänstfirande församlingstillhörigheten. Båda har fog för sig såväl historiskt och pastoralt som teologiskt. Men grunden för varje församling är inte dess geografi utan dess gudstjänstgemenskap och de som deltar i den.